LETHRICA

ÅRGANG 10, NR. 20 DE HISTORISKE FORENINGER I LEJRE KOMMUNE OKTOBER 2015

OPBRUD OG OMBYGNING

Lejre Museum bygger om og åbner snart med nye permanente udstillinger, og arkiverne samles i Hvalsø.

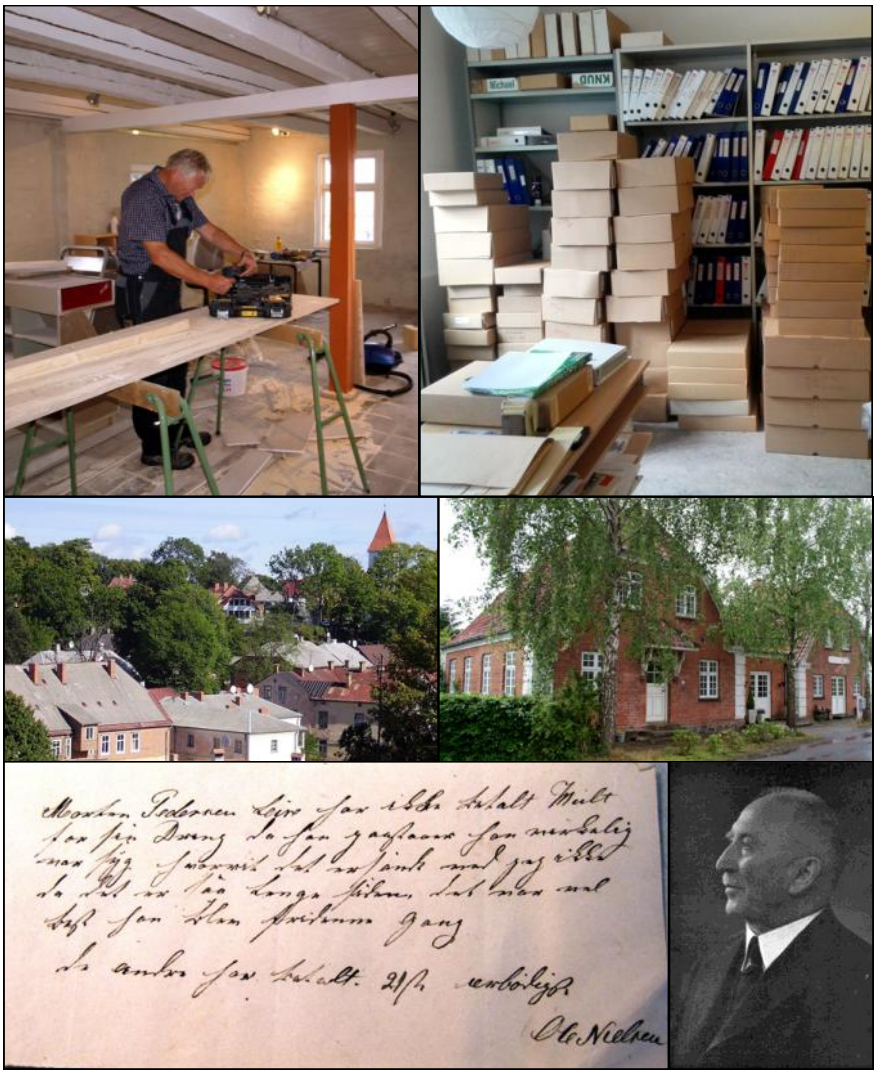

Vi hører om Lejre Kommunes venskabsby Talsi i Letland. Der er en artikel om Niels Frederiksen og om bygningspræmiering. Derudover er der som sædvanlig serier og foreningsnyt.

Rigtig god fornøjelse
På redaktionens vegne
Thyra Johannesen

I DETTE NUMMER:

Leder	2
Niels Frederiksen	3
Talsi	5
Bayers billeder	14
Sagn og myter	16
Der var engang	18
Skolebørn	18
Der kom en mail	23
Foreningsnyt	27
Lejre Historiske Forening	27
Egnshistorisk Forening for Hvalsø	29
Bramsnæs Lokalhistoriske Forening	34
Aktiviteter Lejre Museer	36
Lejre Museumsforening	37
Tadre Mølles Venner	39
Nyt fra DSI-TM	44
Bygningspræmiering	46
Lejre Arkiverne	47
Kommende aktiviteter	48

LØSSALG 10 kr.

LEDER

LEJRE SKAL SIDESTILLES MED JELLING

Så klar var udmeldingen fra Kulturstyrelsen, da Natur- og Miljøklagenævnet holdt sit offentlige møde i Danmarks Naturfredningsforenings fredningssag for Ledreborg Allé og Gammel Lejre.

Fra styrelsens side forklarede man, at der kun var foretaget en 50% udgravning, fordi arealet ved Gammel Lejre var så vigtigt, at der skulle gemmes noget til fremtidens arkæologer. Det blev understreget, at en sådan fremgangsmåde kun blev anvendt ved sager af stor national interesse, og at fortidsminderne lå bedst under vedvarende græs. Desuden lagde styrelsen stor vægt på Olufshøj, hvor løsfund tyder på, at den indeholder en kongelig begravelse.

Fredningssagen blev bakket op også af Naturstyrelsen og de historiske foreninger i Lejre Kommune samt Roskilde og Lejre kommuner, idet Lejre dog stadig fastholdt, at man ikke mente, at arealet ved Gammel Lejre skulle fredes. Efterfølgende har Natur og Miljøklagenævnet besluttet at fastholde fredningen af begge arealer.

Det betyder, at de arkæologiske interesser ved Gammel Lejre nu er sikret for fremtiden, og at adgangen til Lejres herligheder – Ledreborg Allé – ikke kommer til at ligge på en dæmning mellem to store grusgrave.

Sagnlandet har holdt 50-års jubilæum. På dagen blev det meddelt, at "A P Møllers og hustrus Fond" har bevilget 67 millioner kr. til formidling af sagntiden og dens mennesker.
Fondens store bevilling kommer ikke bag på de historiske foreninger. Vi har længe vidst, at fonden var interesseret i at give en betydelig støtte til formidlingen af Lejres historie og sagnverdenen, når den helt rigtige ansøgning kom.

De gør deres arbejde godt i Sagnlandet. De er dygtige og engagerede, og de tør tro på deres sag.
Vi ønsker et stort tillykke.

Bent Gottfredsen

HISTORISKE ARTIKLER

NIELS FREDERIKSEN, ST. KARLEBY

EN FØRER FOR HUSMANDSBEVÆGELSEN I EN MENNESKEALDER

Af Karl Frandsen

Niels Frederiksen blev født den 23. februar 1874. Han uddannede sig til landmand, og allerede som 9-årig kom han ud at tjene hos egnens landmænd. Skolegang var der ikke ret meget tid til. I sin ungdom blev han optaget af Henry Georges tanker om grundskyld.

Han blev gift i 1903 og etablerede sig med 7 tønder land i Store Karleby, som var hans kones barndomshjem. Det var dog ikke nok til, at de kunne leve af det, så Niels kørte mælketur ved siden af. Ret hurtigt blev der tilkøbt jord, så de kom op på 18 tønder land.

Allerede i 1908 var han med til at oprette en husmandsforening i lokalområdet, og her blev hans organisatoriske evner opdaget.

Nu gik det stærkt. Han blev valgt til formand for De Sjællandske Husmandforeninger i 1909 og var formand indtil 1929, og han kom ind i Hyllinge-Lyndby sogneråd.

I 1912 blev han valgt ind i Roskilde Amtsråd, hvor han sad indtil 1924. Han

Niels Frederiksen

blev valgt til Folketinget for Det radikale Venstre i 1913.

Som formand for de sjællandske husmænd blev han i 1910 valgt ind i Landbokommissionen der skulle revidere jordlovgivningen, og det var inden for det område hans livsbane blev lagt.

Det førte frem til jordlovskomplekset

af 1919. Man oprettede Statens Jordlovsudvalg, og Niels Frederiksen var dets formand/direktør fra 1919 til 1947. I jordlovskomplekset blev det bestemt, at ejere af lén og stamhuse kunne overtage deres ejendom mod at betale 25 % af godsets værdi til staten, samt at de skulle afgive 30 % af jorden til Statens Jordlovsudvalg. Pengene blev sat ind på en jordfond der skulle medvirke til at oprette statshusmandsbrug, og jorden, der blev frigivet, blev udstykket til disse brug. Samtidig blev det også bestemt, at præstegårdsjorderne skulle udstykkes.

I alt blev der frigivet 45000 tønder land fra godserne samt 20000 tønder land fra præstegårdene og 4000 tønder land fra sønderjyske domænegårde. Der var mere end 100 millioner i jordfonden. Pengene blev brugt til at udstykke de ovennævnte jorder til brug

Mindestenen i Kornerup

på omkring 13 tønder land, og der blev givet billige statslån til de kommende husmænd.

Her på egnen blev der udstykket 400 tønder land fra Egholm gods, der blev til 36 husmandslodder, og fra Kirke Hyllinge præstegård. I 1926 blev der udstykket 99 ha fra Kornerupgård, der blev til 13 husmandsbrug, der for øvrigt ligger der endnu på Niels Frederiksens vej i Kornerup. Desuden blev der udstykket fra Skullerupholm.

I alt blev der i Niels Frederiksens tid som formand for Statens Jordlovsudvalg dannet 19512 husmandsbrug fra 70 godser, 34 domænegårde og 575 præstegårde.

Niels Frederiksen døde i 1951 og er begravet på Kirke Hyllinge kirkegård.

I taknemmelighed rejste egnens husmænd i 1953 en mindesten for Niels Frederiksen ved indkørslen til Niels Frederiksensvej i Kornerup.

Den var efterhånden blevet noget misligholdt, så en kreds af borgere på vejen har restaureret anlægget i sommer, og den blev genindviet for en måned siden ved en lille højtidelighed, hvor blandt andet to af Niels Frederiksens børnebørn var til stede.

TALSI, INDLEDNING

Af Jørgen Lauterbach og Hans Jørgen L. Larsen

Lejre Kommune har tre venskabsbyer i Letland: Kandava, Mersrags og Talsi. Alle tre byer ligger i Kurland, den vestlige del af Letland, mellem Riga og Østersøen.

Dette venskabssamarbejde tog sin begyndelse helt tilbage i 90'erne i årene efter, at Letland igen havde fået sin selvstændighed. Der har i årenes løb været samarbejde på mange områder: Gensidige besøg af skoleelever, projekter hvor danske og lettiske kunstnere har arbejdet sammen, studerende fra Letland har været på længerevarende ophold i Lejre, der har været sang- og dansegrupper fra Letland i Lejre, grupper fra begge lande har lavet håndarbejde sammen, og der har i mange år eksisteret et venskabsforhold mellem kirkerne i Kandava og Osted-Allerslev. På det mere officielle plan har der været gensidige besøg af kommunalpolitikere og embedsmænd, og i august 2014 var en stor gruppe Lejreborgere i Talsi. Her var bl.a. Sagnlandet og Lejre museum repræsenteret.

Vi synes, det kunne være spændende, hvis vi kunne få et samarbejde i gang også på det historiske område. I et samarbejde mellem to lande, der på mange områder har fælles træk, men på andre er ganske forskellige, er det vigtigt at kende hinandens historie. Vi har tidligere bragt en artikel med relation til Letland, "På sporet af vikingerne i Kurland", i oktober 2013. Siden har vi fået flere kontakter i Letland på det historiske område. I april var en lærer fra gymnasiet i Talsi, Antra Grube, sammen med elever og lærere fra Talsi på en uges besøg på Osted Fri- og Efterskole. Her havde vi lejlighed til at vise nogle af vore historiske seværdigheder, ligesom Antra fik hilst på flere bestyrelsesmedlemmer fra Lejre Historiske Forening.

Antra Grube møder Karl Frandsen

Antra er også lokalhistoriker og har skrevet flere bøger og artikler om lokalhistoriske emner. Gennem hende er vi også kommet i kontakt med en anden person, Miks Kalmanis, der bestyrer en hjemmeside, hvor man kan se flere af Antras publikationer. Vi kunne forestille os, at et samarbejde kunne begynde med, at vi af og til kunne bringe en artikel af Antra eller af andre om lokalhistoriske emner i vore venskabsbyer. Ligeledes ville det jo være fint, hvis man i Letland kunne bringe artikler f.eks. fra Lethrica i de medier, der er til rådighed derovre.

I dette nummer har vi valgt at bringe lidt om Talsis historie og om det første gartneri i Talsi.

TALSIS HISTORIE

Af Jørgen Lauterbach

Talsi er beliggende i den vestlige del af Letland, Kurland, ca. 120 km vest for Riga. Byen har i dag ca. 11.000 indbyggere, og i hele Talsi Region er der knap 35.000 indbyggere.

Byen er kendt som byen med de ni høje. På en af dem, Borghøjen (*Talsu pilskalns*), der rejser sig op fra den ene af byens to søer, har der fra det 10. til det 14. århundrede ligget en borg. Borgen har været befæstet med sten og har haft en dobbelt væg af rundtømmer. Man har ved udgravninger i 1930'erne fundet spor af bebyggelse inden for murene, men på overfladen er der i dag intet at se.

Talsi spejler sig i søen

Talsi nævnes første gang i historien i 1231 i forbindelse med de baltiske korstog. Her blev der indgået en aftale mellem de kuriske ledere og den romerske kirkes udsending Baldwin von Alna, hvorefter kurerne underkastede sig den katolske kirke i Riga. Omkring borgen opstod der en bebyggelse. I det 13. århundrede blev området underlagt tyske ridderordener, og i løbet af 1400-tallet bosatte der sig håndværkere og

handelsmænd i byen. Ved udgravninger i 1990'erne har man fundet en mængde håndværktøjer, spydspidser og smykkegenstande. De er vidnesbyrd om, at indbyggerne har været gode håndværkere, agerdyrkere og kvægavlere.

I 1561 blev Talsi en del af hertugdømmet Kurland. I årene fra 1561 til 1569 var Kurland en vasalstat til storhertugdømmet Litauen, og fra 1569 til 1726 var det en del af det polsk-litauiske fællesskab.

I årene fra 1642 til 1682 var Jacob Kettler hertug af Kurland, og i denne periode nåede Kurland et højdepunkt i velstand. Jacob var ivrig fortaler for merkantilismen, og metalproduktion og skibsværfter blev langt mere udviklet. Der opstod handelsrelationer med nærliggende lande, men også med England, Frankrig, Nederlandene og Portugal. Jacob etablerede en handelsflåde med basis i Ventspils og Liepaja, og man anskaffede sig kolonier i Afrika og Vestindien. Også i Talsi opstod der en metalvirksomhed.

Men både Sverige og Polen-Litauen var interesseret i Kurland. Det kom til en svensk-polsk krig, hvorunder svenskerne tog hertug Jacob til fange. I denne periode overtog hollænderne kolonierne, og handelsflåden og fabrikkerne forfaldt.

Talsi blev ramt af to pestepidemier, i 1657 og i 1710, og efter den sidste epidemi var der kun 10 mennesker, der overlevede. I 1733 blev byen ødelagt af en storbrand.

I 1795 blev Kurland annekteret af Rusland i forbindelse med den tredje deling af Polen, og Talsi kom derved under russisk herredømme.

I begyndelsen af det 19. århundrede begyndte jødiske handelsfolk at bosætte sig i Talsi, og deres andel af befolkningen steg i løbet af århundredet fra 20% til 41%. Den jødiske befolkning tjente deres udkomme ved handel, håndværk og transportvirksomhed, og de grundlagde også flere industrivirksomheder.

I 1863 blev den første folkeskole etableret under ledelse af Frīdrihs Feldmanis, og i 1873 kom den første privatskole. Kārlis Mīlenbahs, en berømt linguist, var leder af denne skole fra 1881 til 1889. På skolen blev der undervist på tysk, og i 1887 blev der åbnet en skole, hvor undervisningen foregik på russisk. Denne skole eksisterede frem til begyndelsen af Første Verdenskrig.

I forbindelse med den russiske revolution i 1905 var der også et oprør i Talsi. Det blev slået ned og efterfulgt af straffeekspeditioner. Herunder blev nogle af indbyggerne skudt og ca. 60 bygninger brændt ned. Men livet i den lille by fortsatte, og nye huse blev bygget.

I 1915 kom der tyske tropper til byen, og befolkningstallet sank fra 5000 til 1100 indbyggere. I 1917 fik byen rettigheder af den russiske provinsregering. Efter 1. Verdenskrig blev den lettiske stat proklameret, men det første år efter krigen var præget af forskellige væbnede grupper, der stredes om magten. Men fra 1920 gik det igen fremad. Talsi var og forblev en by med håndværkere og handelsfolk. I næsten hvert hus var der en lille butik.

I 1935 havde byen 4116 indbyggere,

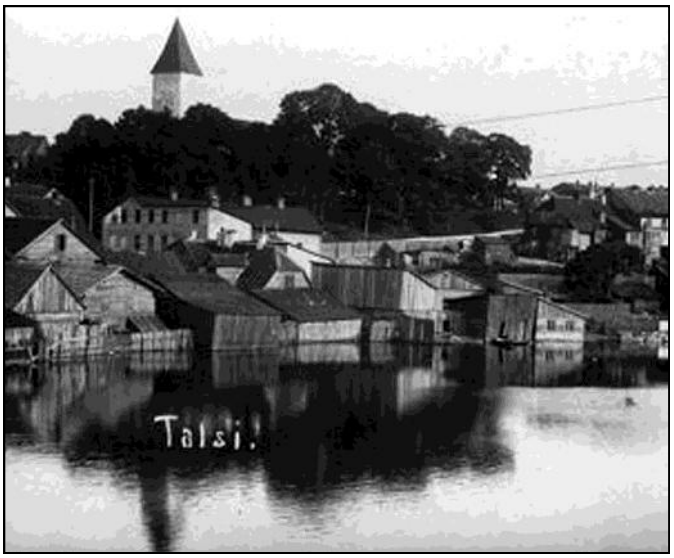

Kirken rager højt op over byen
Ældre foto fra Talsis hjemmeside

heraf 82 % var letter, 12 % jøder og 3 % tyskere. Men under den tyske besættelse under 2. Verdenskrig blev næsten alle jøder henrettet eller deporteret.

I 1940 blev Letland en republik under Sovjetunionen, og det fortsatte efter afslutningen af 2. Verdenskrig. I 1950'erne og 60'erne fandt der et opsving sted. Der blev anlagt parker og pladser, og gader og stier blev renoveret i et hidtil uset omfang. I 1960 blev der åbnet en stor biograf i Talsi, og der blev også bygget en stor friluftsscene.

I 1965 blev der grundlagt en metalvirksomhed "Talsi". Den var på det tidspunkt den største og mest kendte virksomhed i byen. Den gav arbejde til 350 mennesker, og den var den største virksomhed inden for sin art i Sovjetunionen.

I 1976 blev det nuværende rådhus og hotellet, hvor mange fra Lejre har boet, bygget.

Letland blev en selvstændig stat i 1991. I dag symboliserer Ķēniņkalns-bakken den nye tid. Den har fået en patriotisk betydning. Allerede under den første uafhængige stat (1918-1940) bad byen Talsi billedhuggeren Kārlis Zemdega om at skabe monumentet "Koklētājs"

til minde om de faldne i den lettiske uafhængighedskrig. Der blev fundet en stor granitsten i de store skove ved Dundaga, og der blev rejst midler til opførelsen. Men først i 1995 fik kunstneren Vilnis Titāns overdraget opgaven at afslutte arbejdet, og den 16. november 1996 kunne Letlands præsident, Guntis Ulmanis, afsløre monumentet.

Forandringen har kunnet mærkes på mange områder. Talsi er igen blevet en handelsby, og der er den ene butik efter den anden, større og flottere end nogensinde tidligere.

I forbindelse med uafhængigheden er det religiøse liv også blevet vakt til live igen. Der er blevet bygget en Adventist kirke, og den katolske kirke er under genopførelse.

På Baznickalns ligger den evangelisk-lutherske kirke. Den blev bygget i 1567, og den hæver sig højt over byen.

Talsi har en rig tradition for kulturelle og uddannelsesmæssige aktiviteter. I 1887 blev der dannet en kulturforening, og den har siden 1912 haft til huse i byens kulturhus. Huset blev bygget ved hjælp af donationer, medlemsbidrag, indtægter fra lotterier m.m. Man begyndte nu at danne dramagrupper, dansegrupper og kor og at etablere

Gadebillede fra Talsi 2013. Foto J L

udstillinger af lokale kunstnere. Kulturhuset har i de seneste år gennemgået en omfattende renovering, og det dannede ramme for "Lejredagene i Talsi" 2014.

I 1919 blev der oprettet et gymnasium i den tidligere baron von Fircks residens. Denne bygning er nu museum. I 1957 flyttede gymnasiet til sin nuværende lokalitet, og i 1998 fik det navnet Talsi Gymnasium. En gruppe af elever fra gymnasiet var i april 2015 på besøg på Osted Fri- og Efterskole.

Kilder:

http://www.talsi.lv/talsi-city-eng

Wikipedia mv.

DET FØRSTE GARTNERI I TALSI

Af Antra Grube. Oversat og bearbejdet af Jørgen Lauterbach

Den lettiske avis „Latviešu Avīzes“ skrev i året 1855: *„I Talsi pastorat vokser der velplejede unge æble- og pæretræer frem. De bedste sorter sælges for 50 sølvkopeck stykket. Træerne plantes om foråret, så snart jorden er egnet.“*

Denne frugthave var beliggende på Zvaigžņu Iela (iela betyder gade), en sidegade til hovedgaden, Liela Iela, og ejeren var på det tidspunkt en købmand ved navn Heinz.

Frugthaven blev omkring 1865 forpagtet og senere overtaget af ”kunstgartner” Karl August Rohde. Talsis mangeårige tradition for gartnerivirksomhed tilskriver man den tysk-baltiske familie Rohde. August Rohde var født i 1832 i Wildberg nord for Berlin. På den tid var der ikke arbejde nok i Tyskland til alle de unge mennesker, og mange drog udenlands – til Amerika. På opfordring af en baron Korff udvandrede August Rohde til Letland og fik omkring 1860 ansættelse som gartner på et gods i nærheden af Liepaja i det sydvestlige Letland. Landet hørte den gang til Rusland. Her begyndte han at arbejde som gartner, og han giftede sig med stuepigen, Charlotte Stürzkober. I 1863 fik de sønnen Wilhelm, der senere førte gartneriet i Talsi videre efter sin far.

Barnebarnet Elisabeth skriver i sine erindringer: *”Det var vanskelige år for mine bedsteforældre, der kun gennem flid kunne komme videre. De måtte stå op kl. 4 om morgenen. Bedstefar forædlede unge træer og arbejdede ved mistbedene, for om dagen måtte han passe kunderne.”* De førte et sparsommeligt liv. Kopeckene skulle respekteres. Wilhelm har fortalt til sin datter, at da han som lille barn en gang blev sendt til bageren og tabte tre kopeck, fik han *”gevaldige slag*”, fordi han ikke havde nok ærefrygt for pengene.

Moderen vævede eller spandt fra tidligt om morgenen for at skaffe tøj til børnene – der var i mellemtiden blevet otte. Af dem døde fire; tre af dem i løbet af to uger af difteri.

Da faderen var prøjsisk statsborger, måtte sønnen Wilhelm tage til Brandenburg for at aftjene sin værnepligt.

Gartneriet Rhode var et stort foretagende. Der var adskillige drivhuse og rækker af bede på skråningerne. Familien arbejdede hårdt, men der var for meget arbejde for dem alene.

Ved folketællingen i 1897 nævnes en 19-årig tjenestepige og en 15-årig gartner. Senere bliver der i annoncer søgt en gartnerlærling eller en tjenestepige.

Virksomheden var også et godt sted for andre, der her havde fået oplæring som gartnere. F.eks. skriver en gartner i 1940 i en meddelelse, at han har overtaget et gartneri, at han overtager alle forpligtelser, og at han også udfører glasarbejde. Han underskriver sig som den tidligere gartner i Rohdes gartneri, Fr. Dīceris.

Fra 1892 fik August Rohde titlen som stadsgartner. Det indebar, at han kunne handle med gartneriprodukter.

I slutningen af 1893 døde August Rohde af kræft, og hans søn Wilhelm overtog virksomheden. I 1896 fik Wilhelm og hans kone Elisabeth deres førstefødte Wilhelmine. Familien blev forfulgt af ulykker. Pigen døde som baby, ligesom også Wilhelms søsters to børn og deres far. På mindre end fire år oplevede familien på Zvaigžņu Iela, hvor de alle boede, fire fødsler og fire dødsfald, de to som følge af tuberkulose. I løbet af de næste år fik Wilhelm og hans hustru fire børn. Den yngste, Elisabeth, kom i praktik i Tyskland og overtog efter sin fars død i 1932 gartneriet.

I Talsi har man fortsat en rig tradition for blomsterudsmykning. Her fra en parkeringsplads ved rådhuset. Foto JL

Wilhelm Rohde

Fra 1912 tilbød Wilhelm Rohde ikke kun gartneriprodukter til sine kunder, men han forsynede også byens befolkning i flere årtier med vinduesglas fra den lettiske virksomhed "Annahite".

Men endnu vigtigere var hans 30-årige arbejde i offentlig tjeneste. I begyndelsen af århundredet blev han valgt ind i byrådet og i have- og boligkommissionen. I året 1912 var han medlem af prøvekommissionen. Efter de tyske troppers indmarch blev gartner Rohde udnævnt til borgmester i Talsi af kommandøren for okkupationstropperne. Denne post beholdt han, indtil den lettiske stat blev proklameret. Men da efterfølgeren kort efter blev skudt, har *"Herr W. Rohde igen accepteret at påtage sig ansvaret som borgmester i byen".*

Wilhelm Rohdes beboelsesejendom i Talsi

Offentligheden så meget negativt på enhver, der havde samarbejdet med besættelsesmagten, men om den tidligere borgmester finder man ikke et ondt ord. Han blev genvalgt til byrådet i 1920 og 1924, og i pressen blev han omtalt som en herre, der har vundet almen sympati. Efter hans død i 1932 omtalte aviser af modsat politisk opfattelse ham med lovprisende ord: *"Rohde var af natur fredelig og tolerant over for andre mennesker uden hensyn til deres etniske herkomst, selv om han selv var tysk. Han forstod også de ansattes behov og bekymringer, og han var derfor meget velanskrevet blandt dem. […] Med ham har vi mistet et menneske med stor sans for retfærdighed og ærlighed, egenskaber man i disse tider kun sjældent møder."*

Elisabeth

Et par uger efter sin fars død annoncerede Elisabeth, at *"Rohdes gartneri ville blive videreført i fuldt omfang."* Trods den økonomiske krise gik arbejdet godt, og virksomheden blomstrede. Af annoncer kan man se, at man havde frø, udplantningsplanter, frugt og bær samt blomster og kranse til salg. I disse år kom også de første blomsterudstillinger. I 1933 skriver pressen, om en sjælden naturbegivenhed, der fandt sted i Gartneriet Rohde: I løbet af sit 15-årige liv blomstrede en kaktusplante "Nattens Dronning" for anden gang. Hen imod kl. 12 om natten nåede den sit højdepunkt og forvandlede sig til en smuk, hvid blomst som en åkande. Men kl. 5 om morgenen havde den allerede trukket sig sammen og visnede.

Året 1939 var det sidste år, byens borgere fik glæde af gartneriet Rohde. Elisabeth giftede sig med en tysk-baltisk gartner fra den nordlige del af Letland, Robert A. Burmeister. Efteråret 1939 var dramatisk for tyskerne i de baltiske lande. Der havde forinden været flere dårlige varsler. Hitler kaldte dem tilbage *"heim ins Reich"*. Familien måtte pakke deres ting. Afrejsen fandt sted med et bananskib fra østersøhavnen Ventspils. I sine erindringer skriver Elisabeth om den sørgmodige afsked, hvor man sang den lettiske hymne på skibet.

I krigstiden opholdt familien sig i det tidligere Østprøjsen, hvor de fik fire børn. Faderen deltog i krigen som russisk tolk, og han kom senere til at undervise på en landbrugsskole. Elisabeth drev et mindre gartneri. Hun døde i 1975.

Gartneriet i Talsi blev solgt, og der blev sørget for, at salgssummen kom de tidligere ejere til gode. I februar 1940 kunne man i avisen "Talsu Vārds" læse: „Jeg erklærer, at jeg har overtaget Rohdes tidligere gartneri på Zvaigžņu iela 1. Jeg tilbyder et stort udvalg af blomster, såvel snitblomster som planter på rod, og også kranse… E. Kalniņa“.

Elisabeth mindes sin barndom med glæde. I sine erindringer fra 1965 skriver hun til sine børn:

”*Vi boede som på en ø, med lysthuse af syren og jasmin, mosset fra haven, og mellem frugttræernes rødder var der hemmeligheder og en eventyrverden af imaginære væsener, der i årevis stadig levede sammen med mig. Vi er så rodfæstet i vores skønne, rolige barndom, at vi ikke kan løsrive os fra den, og stadig efter 26 år har en smertefuld længsel efter vores hjemstavn”.*

Den tidligere ejers børnebørn har ikke glemt deres families rødder, og de har i sommeren 2015 besøgt Talsi.

Elisabeth og Wilhelm Rohde med børnene, Elisabeth, Alice, Hertha (på skødet af sin mor, Willy (forrest) og bedstemoderen, Susanne Stürzkober (Optagelse 1908)

Artiklen er en oversættelse og bearbejdning udført af Jørgen Lauterbach af Antra Grubes artikel ”Talsu dārznieka Rhodes mazdēli Talsos”, (Talsigartneren Rhodes børnebørn i Talsi), www. pelecalasitava.lv.

Til dette brug har Miks Kalmanis, der også er tilknyttet ovennævnte hjemmeside, velvilligt stillet sin tyske oversættelse til rådighed. Oversættelsen er suppleret med oplysninger fra Elisabeths og Roberts søn, Jörn Burmeister.

HELLEDYSSEN ELLER THOMSES STEN

Et af Bayers billeder

Af Olav Sejerøe

Når man fra Lejre kører mod Hvalsø ad Bispegårdsvej, ser man nord for vejen lige før femvejskrydset en dysse over for Stendyssegård. Det er Helledyssen.

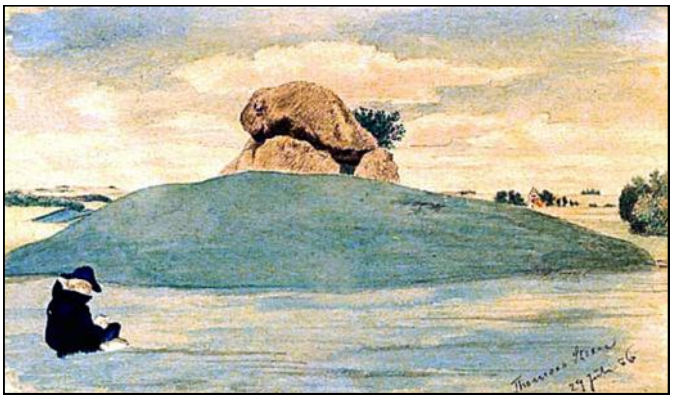

Bayer har lavet flere billeder af Helledyssen. Dette er fra 28. juli 1880. Her er højen set fra vest, og man kan til højre for højen skimte Allerslev kirke.

Bayers næste billede af højen er fra 1888. Også her er billedet set fra vest, og man skimter Ledreborgs hovedbygning til venstre for højen.

Chr Bayer skriver i sin bog: *"denne dysse kaldes af bønderne "Helle-Stenen" og "Thomses Steen", vel sagtens efter markens ejer i sin tid."* Det har han ret i. Stendyssegård blev i 1848 fæstet af Peder Thomsen.

Helledyssen i dag

Da plejehjemmet Bøgebakken skulle bygges, lavede Roskilde Museum en prøvegravning på arealet. Her fandt man rester af mange bål. Nogle af dem dannede en række fra Stenalderhøjen Helledyssen til Bronzealderhøjen Børsen. Det må være rester af rituelle bål mellem de to høje.

På billedet her fra Roskilde Museums prøvegravning ses rækken af bålpladser fra helledyssen og ned mod Børsen.

SAGN OG MYTER FRA LEJREEGNEN

JOMFRU SÆRKLØS OG KYSGE RUMPE

Frit genfortalt af Karin Gottfredsen

På en kongelig jagtgård på Særløse jorder boede to ugifte søstre, Elisabeth og Appolone Hansdatter.

De to adelige damer gik for at være stenrige, og - som det ofte er mellem søskende – der var stor brødnid mellem dem. I alle ting skulle de overgå hinanden, og kiv og strid fyldte deres hverdag.

Alt dette endte da også med at få fatale følger for begge kvinder, for de var sig i den grad bevidste om, at når én af dem døde, ville den anden arve al ejendom, hvorved den efterlevende ville blive dobbelt så velhavende. Det kunne absolut ikke accepteres – og hvad gør man så?

Ill. Poul Holst Jespersen

Jo, Elisabeth så muligheden i at sikre sig sin sjæls frelse hinsides ved at bekoste opførelsen af en kirke og samtidig forpurre, at søsteren arvede hendes formue – altså "to fluer med ét smæk"!

Som tænkt, så gjort. Hun lod opføre en smuk rødstenskirke i Særløse – højt tronende over det bakkede landskab. Det blev så kostbart, at hun herefter måtte henleve resten af sit liv totalt forarmet – ikke engang til den bare særk havde hun penge.

Appolone, som jo ærgrede sig over tabet af den mulige arv, udtrykte sin harme ved hånligt at kalde Elisabeth for "Jomfru Særkløs". Det var under dette smædefulde navn, hun blev husket.

Men hvem af de to, der først ville slippe livet, kunne ingen af dem vide, så Appolone spekulerede på, hvordan hun kunne forhindre, at den anden arvede hendes formue, hvis hun selv døde først.

Tæt på Særløse lå landsbyen Kisserup – uden kirke!

Her lod Appolone – med nøjagtig samme bagtanke – bygge en kirke, ligeledes højt beliggende, så man kunne se begge kirker fra henholdsvis den ene og den anden.

Derved kom hun i nøjagtig samme situation som Elisabeth, som chikanerede hende med øgenavnet "Kysge Rumpe".

Nu kunne de to stridbare søstre så hver især gå "særkløs" og med "bar rumpe" og "gnave" videre på hinanden til deres dødsdag.

Alteret med de to alterstager i Særløse kirke

Hvem der døde først, vides ikke, og om de opnåede sjælefred via kirkebyggeriet, vides heller ikke, men arv efter hinanden havde de da forhindret!

Fakta.

Om opførelsen af Særløse og Kisserup kirker foreligger dette mere end 200-årige sagn i flere udgaver.

En af kilderne omtaler "Kysge Rumpe" som en "kisselinke", og det betyder nærmest det modsatte.

Interessant er det, at kirkernes arkitektur har mange fælles træk, og at der i Særløse Kirke findes to alterstager, der synes skænket af to velhavende søstre med kort mellemrum. De har oprindelig været forsynet med navneskjold af sølv, som bar indskrifterne: Elisabeth Hansdatter 14. juni 1671 og Appolone Hansdatter 11. september 1671.

Her i H C Andersens fødeland kan en enkelt lille fjer blive til fem høns på en enkelt dag. Kan to alterstager så ikke blive til to kirker på nogle århundreder?

I øvrigt var der rent faktisk i 1400-tallet en hovedgård i Særløse, og i 1574 oprettede Frederik II en stor kongelig jagtgård.

Ved Kisserup Kirke står de to søstre udskåret i træ, oprindelig af Allison Mitchell, nu i kopi.

DER VAR ENGANG I GL. LEJRE . . .

EN FLOK SKOLEBØRN (DEL 2)

Ved Eva Nielsen

Som beskrevet i Lethrica nr. 18 har der været holdt skole flere forskellige steder gennem tiderne i Allerslev Sogn. Jeg har været igennem mange kilder (skoleprotokoller, kirkebøger, skifter, folketællinger og Ledreborgs private arkiv) for at finde oplysninger om sognets skoler og skoleholdere, og jeg har samlet alle årstal og navne i omstående oversigt.

Skoleforhold i 1800-tallet

På Rigsarkivet kan man se skoleprotokollerne fra Allerslev Sogn og dermed også Allerslev Degneskole og Alléskolen, hvor børnene fra Gl. Lejre gik. Der er fyldige referater fra møderne og rapporter fra besøg på skolerne, hvor man kontrollerede skolernes og undervisningens tilstand. Der er oplysninger om skolegangens varighed, om hvem der skal konfirmeres, flytte til og fra mm, så de gamle protokoller oplyser meget om datidens skoleforhold.

Skoleholderen skulle en gang om året aflevere en inventarliste til kommissionen, og af dem kan man se, hvilke hjælpemidler læreren havde til sin undervisning.

De følgende inventarlister giver et godt indtryk af de beskedne forhold i skolen.

Allerslev skoles inventar 1818

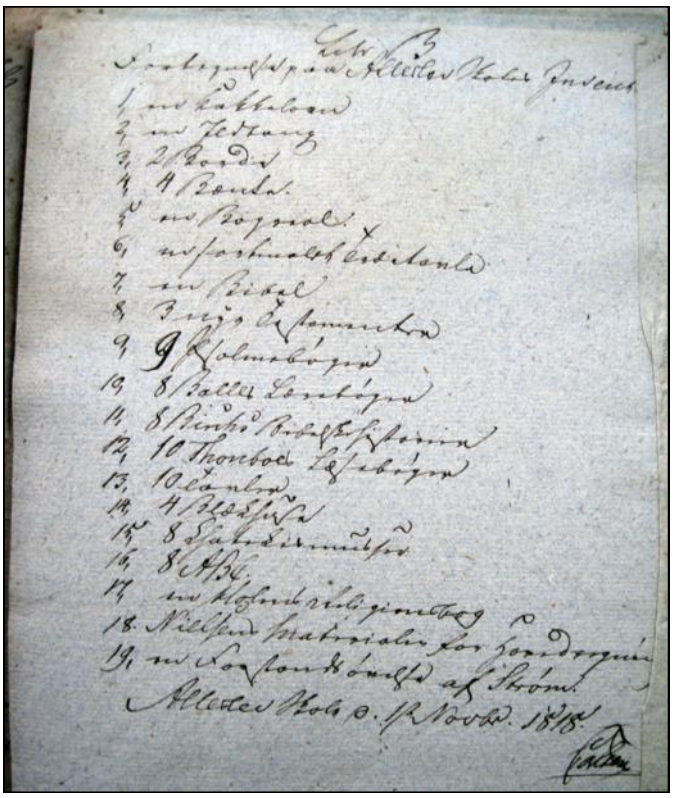

1 Kakkelovn, 1 Ildtang,
2 Borde, 4 Bænke,
1 Bogreol, 1 sortmalet Træetavle, 1 Bibel,
3 Nye Testamenter,
9 Psalmebøger, 8 Balles Lærebøger, 8 Birchs Bibelhistorie,
10 Thonboes Læsebøger, 10 Tavler, 4 Blækhuse,
8 Chatekismusser,
8 ABC, en Holms Religionsbog,
Nielsens Materialer for Hovedregning, en Forstandsøvelse af Strøm.

Skoler, degne, skoleholdere, lærere i Allerslev, 1685—1934

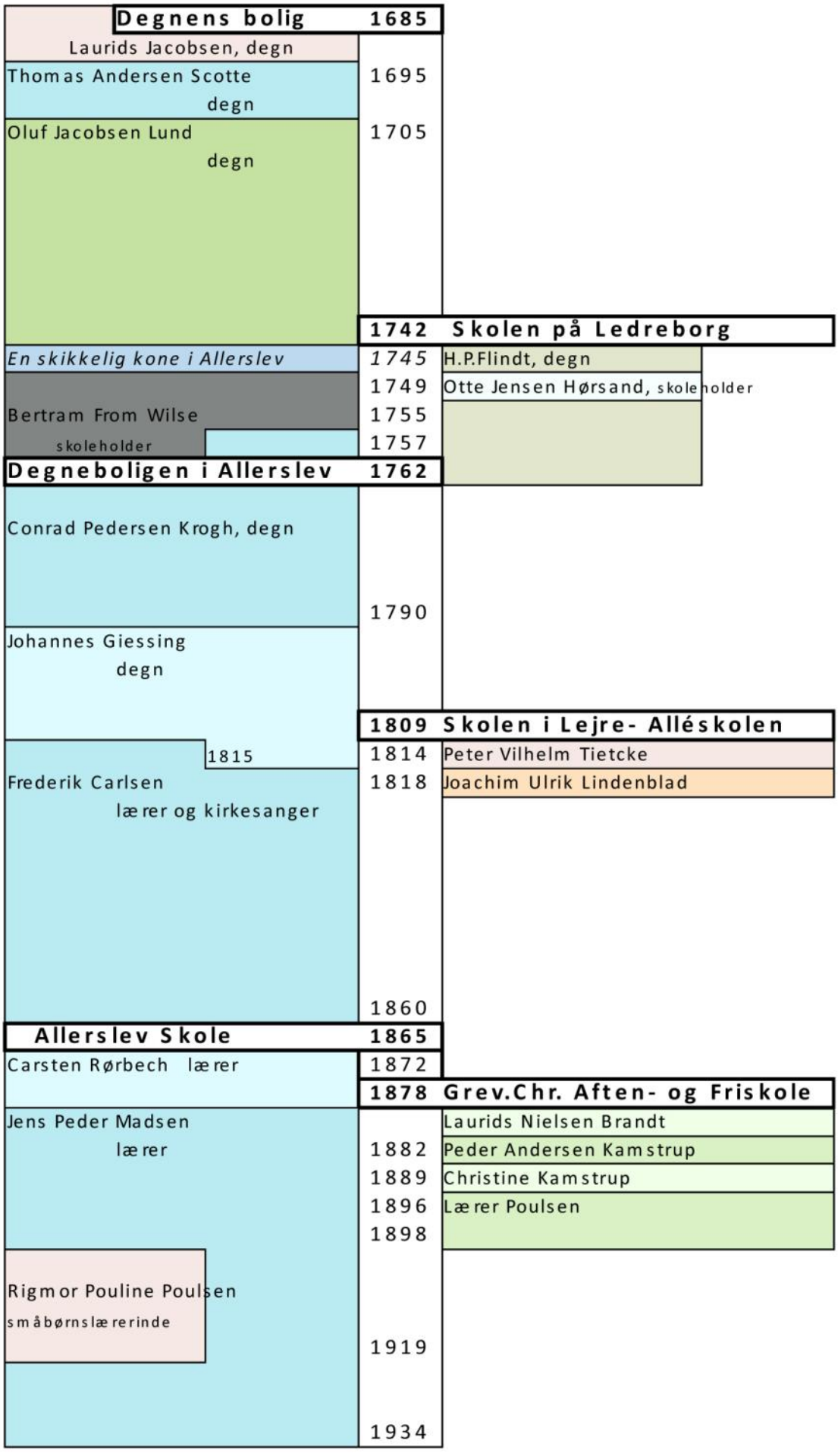

Vi ved ikke, hvor mange elever der har været i skolen netop det år, men vi har elevtallet for 1824. Da havde skolen én lærer og 76 elever, nemlig 31 elever i 1. klasse, og 45 i 2. klasse. Det har været trangt! Som man kan se af skolebøgerne, er vægten i høj grad lagt på bibelhistorie og udenadslære.

Bemærk i øvrigt '*Forstandsøvelsen*'. Disse øvelser bestod i spørgsmål og opgaver, som skulle forbedre børnenes sprog og deres forståelse for naturen og deres omgivelser.

Allerslev Skoles Inventar, 1834 (Skolekommissionens Korrespondanceprotokol)

1 Kakkelovn, 1 Ildtang, 2 Borde, 4 Bænke, 1 Lineal, 1 sortmalet Træetavle, 14 Steentavler, 7 Blækhuse, 27 Læsebøger af Terbitz, 22 Ditto af Thonboe, 6 Psalmebøger, 1 Religionsbog af Holm, 3 Hovedregningsøvelser, 1 Verdenskort, 1 Europakort, 1 Danmarkskort, 1 Fleerstemmig Choralbog, 5 Linealer, 1 Lærebog i Gymnastik, 1 Dokumentprotokol, 1 Inventarprotocol og 1 Skolejournal.
Allerslev Skole 1. Novbr. 1834

Carlsen

Inventaret er nogenlunde det samme som i 1818, men antallet af læsebøger er steget betydeligt, og der undervises nu i geografi, gymnastik og flerstemmig sang!

I 1834 var der 32 skolesøgende børn fra Gl. Lejre i alderen 6-15 år. Skolegangen sluttede med konfirmationen, hvorefter man skulle ud og tjene, eller man hjalp til hjemme.

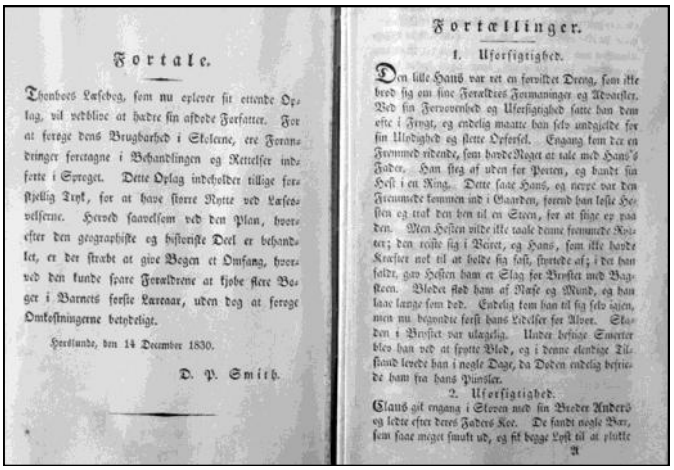

Fortale.

Thonboes Læsebog, som nu erholder sit ottende Oplag, vil vedblive at hædre sin afdøde Forfatter. For at forege dens Brugbarhed i Skolerne, ere Forandringer foretagne i Behandlingen og Rettelser indførte i Sproget. Dette Oplag indeholder tillige forskjellig Tryk, for at have større Nytte ved Læseøvelserne. Herved saavelsom ved den Plan, hvorefter den geographiske og historiske Deel er behandlet, er der stræbt at give Bogen et Omfang, hvorved den kunde spare Forældrene at kjøbe flere Bøger i Børnets første Læreaar, uden dog at forege Omkostningerne betydeligt.

Herslunde, den 14 December 1830.

D. P. Smith.

Fortællinger.

1. Uforsigtighed.

Den lille Hans var ret en forvitret Dreng, som ikke brød sig om sine Forældres Formaninger og Advarsler. Ved sin Forvorenhed og Uforsigtighed satte han dem ofte i Frygt, og endelig maatte han selv undgjælde for sin Ulydighed og stette Opførsel. Engang kom der en Fremmed ridende, som havde Noget at tale med Hans's Fader. Han steg af uden for Porten, og bandt sin Hest i en Ring. Dette saae Hans, og nærer var den Fremmede kommen ind i Gaarden, forend han løste Hesten og tvang den hen til en Steen, for at stige op paa den. Men Hesten vilde ikke taale denne fremmede Knegt; den reiste sig i Været, og Hans, som ikke havde Kraften nok til at holde sig fast, styrtede af; i det han faldt, gav Hesten ham et Slag for Brystet med Bagfoden. Blodet flød ham af Næse og Mund, og han laae længe som død. Endelig kom han til sig selv igjen, men nu begyndte først hans Lidelser for Alvor. Skaden i Brystet var ulægelig. Under heftige Smerter blev han ved at spytte Blod, og i denne elendige Tilstand levede han i nogle Dage, da Døden endelig befriede ham fra hans Pinsler.

2. Uforsigtighed.

Claus gik engang i Skoven med sin Broder Anders og lede efter deres Faders Kor. De fandt nogle Bær, som saae meget smukke ud, og fik begge Lyst til at pludte

Den omtalte læsebog af Thonboe kan downloades fra Det kgl. Bibliotek. Den giver et godt indblik i, hvad man på den tid skulle lære, og hvordan man skulle opføre sig. Læsestykkerne hedder f.eks. '*Uforsigtighed, Løgn, Reenlighed og Orden, Dovenskab*', og der er skrækkelige fortællinger om, hvordan de uartige bliver straffet med sygdom, fattigdom og død, mens de artige til gengæld bliver belønnet med kærlighed og rigdom.

Skoleforsømmelser og mulkt

Allerede i de første skoleprotokoller fra 1810 gives anvisning i, hvordan skoleholderen skulle indføre skolebørnenes forsømmelser i skolejournalen. Hvis der ikke var en lovlig grund til forsømmelsen, blev der idømt en bøde, mulkt.

Systemet med mulkt blev indført omkring 1780 og blev faktisk først afskaffet i 1970!

Fra 1827 blev der hver måned noteret i Allerslev skolekommissionsprotokol, hvem der skulle mulkteres. Fra 1841 blev der ført en egentlig forsømmelsesprotokol, hvor årsagen til forsømmelsen er noteret.

Mulkten var på 3 skilling pr. forsømt dag, og bøden forblev nøjagtig den samme i over 30 år.

1831, 4 nov.:

Commissionen bemærkede , at Skolegangen den afvigte Sommer og Efteraar havde været i Begyndelsen meget ustadig og til Slutningen ophørte aldeles formedelst den i Egnen herskende almindelige Sygdom, som maa ansees for at være smitsom og dertil farlig, da næsten Ingen undgik den og Mange døde af den.- Commissionen kunde derfor ikke udpege nogen Forsømmelse, der egned sig til at ansees med Mulkt'.

Den omtalte sygdom var '*koldfeber*', altså malaria, og den hærgede især på landet på Sjælland og Lolland-Falster.

I den anledning blev der i september 1831 *'anholdt om at give Districtschirurg Rauchmaul fornøden Assistance til at behandle de Syge under Ledreborg Grevskab,*

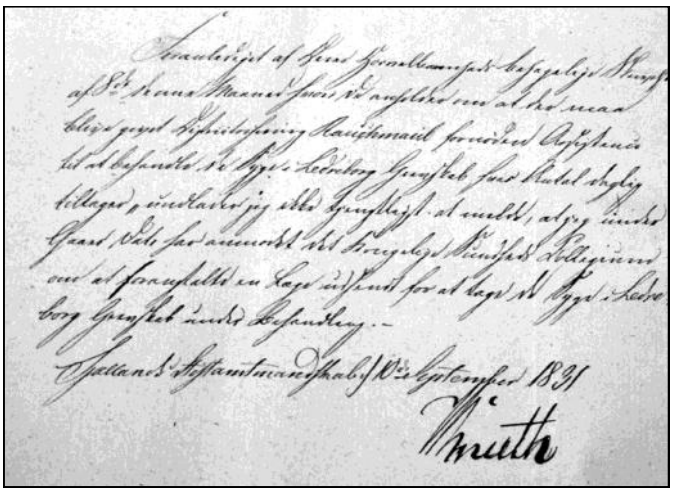

hvis Antal daglig tiltager'.

I Allerslev Sogn var der 42 begravelser i 1831, og 32 i 1833, mod kun 17 i 1830, så sygdommen ramte mange familier.

Det er interessant at læse, hvad der blev anført som lovlig grund til at forsømme skolen i de forskellige måneder, f. eks. dårlig skolevej, og hvis der var brug for børnenes hjælp hjemme. Det virker af og til lidt tilfældigt, hvad der førte til *'mulktering'*. En måtte f.eks. passe et barn eller passe kvæg, mens en anden ikke måtte.

I 1855 var det i februar i orden at forsømme skole pga : *'Frost og Snee, Lang Vei, Sygdom'*.

I maj måtte man forsømme pga: *'Regn, passe et Barn, i København, i Lejre, vogte Faar, til Begravelse'*, mens der blev idømt mulkt for at hjælpe med: *'pille Steen og Muurarbejde, ved Smedearbejde, vogte Kvæg'*!

I juni var lovlig grund: '*Regn, bære Brænde, tjene Tækkemand, til Bryllup, I København, i Møllen og paa Ledreborg*', mens det derimod kostede for elever i ældste klasse at *: vogte Lam, skjære Brænde, vogte Sviin*'!

I september var alle børn fraværende pga: '*Markarbejde i Pløjeferien*' *og* i oktober pga: '*Markarbejde, opsamle Kartofler, Pløjning, vogte Kvæg*', og her blev der ikke opkrævet nogen mulkt.

Hvis vejret var meget slemt, og hvis skoleholderen var syg, til marked eller i København, måtte børnene blive hjemme fra skolen. Hvordan børnene fik besked om det, melder historien intet om.

De 6 skoleforstandere i kommissionen skulle inddrive mulkten, og det har nok ikke altid været nogen nem opgave, som det fremgår af nedenstående besked i Forsømmelsesprotokollen for 1843.

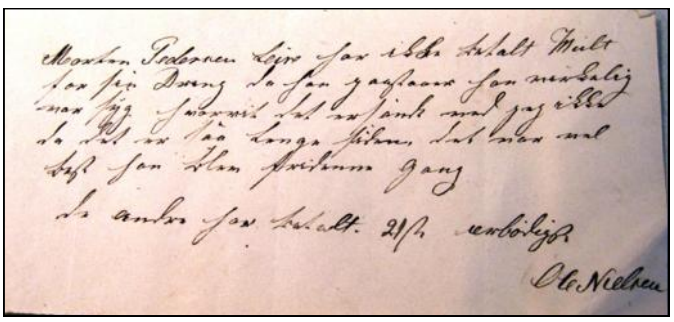

Morten Pedersen, Lejre, har ikke betalt Mult for sin Dreng, da han paastaar han virkelig var syg. Hvorvidt det er sandt ved jeg ikke da det er saa længe siden. Det var vel best han blev fri denne Gang
De andre har betalt.
Ærbødigst Ole Nielsen

Der kan fortælles meget, meget mere om skolerne, og jeg vil senere skrive om skoleholderen Otte Jensen Hørsand, som søger *'Pention'* 1770, og om *'Lærer Madsens Offergave'*, som førte til en større politisag i 1893.

Kilder:

Folketællinger og kirkebøger, Rigsarkivet

Forhandlings- og korrespondanceprotokol for Osted-Allerslev Sogne, Rigsarkivet

Osted-Allerslev Skolekommissions korrespondance, 1800-1867, Rigsarkivet

Ledreborg Godsarkiv

DER KOM EN MAIL . . .
OG EN LANG HISTORIE FULGTE

Af Vivian Møller

En dag i begyndelsen af juni kom der en mail fra Ione Roth i Idaho, USA. Hende kendte jeg ikke, men det kom jeg til - og ikke mindst hendes historie.

Hun havde fået at vide, at jeg beskæftiger mig med Gevninges historie og ville gerne vide lidt om sine forfædre i Gevninge. Om jeg kunne hjælpe hende, hvilket jeg nu er i gang med.

Hendes historie fascinerede mig, eller rettere hendes oldefar Peters historie. Som 3-årig udvandrede han til Amerika, i december 1852, sammen med sine forældre og lillebror. Det var en lang tur, som gik fra København over Kiel, Hamborg, Hull og Liverpool og derefter øst og syd om Amerika, ned til New Orleans og op ad Mississippi floden. Målet var Utah.

Skæbnen ville, at Peters forældre og lillebror døde af dysenteri på vej op ad Mississippi floden.

Peter var så pludselig næsten helt alene i verden, kun omgivet af mennesker, han ikke rigtig kendte. Der var mange, der døde på rejsen derover, og da passagerlisten var dårligt udført, kunne man ikke finde ud af, hvem der hørte sammen med hvem.

¾ år efter afrejsen fra København nåede man målet Utah i september 1853. Peter kom til at bo hos to forskellige familier i Utah. Da han blev ældre, begyndte han at spekulere over, hvem han var, hvem hans forældre var, og hvor han kom fra. Alle vidste bare, han hed Peter og kom fra Danmark.

Hans forældre havde haft nogle ejendele med sig, som han havde fået. En madras med navnene Christen og Karen og en dansk bibel med navnet Christian Christensen. Peter gik ud fra, at Christen og Karen nok var hans forældre, og at han så måtte hedde Christensen til efternavn. Men hvem var denne Christian Christensen? For at få ham med ind i sit navn kaldte Peter sig fremover Peter Christian Christensen. Det navn beholdt han til sine dages ende, men han fandt aldrig ud af, hvem han var.

Peter giftede sig med en engelsk kvinde, Mary Mallinson, og de fik 9 børn. Han døde i 1928.

Et af Peters børnebørn, Mary Christensen Hooper, begyndte i 1980'erne at interessere sig for sin farfars historie og ville prøve at løse gåden om sin farfar. For at kunne kigge i danske kirkebøger, skrifter m.m. lærte hun sig dansk. Og med hjælp fra mormonarkivet i Utah fandt hun frem til noget overraskende. Christen og Karen var ikke Peters forældre, men hans farfar og farmor! Og Christian Christensen var hans far! Mary fandt også ud af, at Peter var født i København, og hans navn var Hans Peter Christiansen.

Og hvad vedkommer så denne historie os her på Lejre egnen?

Det viser sig, at Peters far, Christian Christensen, var født i Kirke Såby i 1819, og Peters mor, som hed Margrethe Hansdatter, var født i Skuldelev i 1826, hvor hendes far var teglværksbrænder i Torpe.

Blanche Ophelia, Mary Mallinson, Edward, Peter Angelo, Peter Christian Christensen, Nelson Howard, Ernest Raymond, Hannah Caroline (Daisy) Christensen, abt 1888

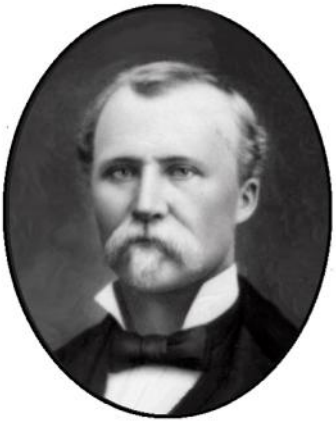

Peter Christian Christensen "Hans Peter"

Mary Mallinson Christensen

Randall Christensen

Ida Belle Gledhill Christensen

Keith R Hooper

Mary Christensen Hooper

Ione Hooper Roth

I slutningen af 1840'erne flyttede familien til Skullerupholm teglværk. Datteren Margrethe kom til at tjene i Kirke Såby, og her mødte hun Christian.

Christen og Karen, som var Peters farfar og farmor, hed egentlig Christen Christiansen, født 1797 i Gevninge og død i Kirke Såby 1840, og Karen Jacobsdatter, født 1793 i Kirke Såby og død samme sted i 1853.

Da jeg spurgte Ione, om jeg skulle prøve at finde nulevende efterkommere af hendes tipoldeforældres søskende, var svaret "ja tak".

Det er noget af et detektivarbejde at finde efterkommere af nogen, der er født for 200 år siden. Det er spændende og tidskrævende, men sjovt, når det lykkes. Og det er lykkedes. I skrivende stund er jeg oppe på fem stykker, bl.a. i Kirke Såby, og jeg er ikke færdig med at søge.

Jeg er blevet grebet af Peters historie og hans rejse til Amerika og vil skrive hele hans historie. En af dem, der var med på rejsen, skrev en dagbog på dansk. Hvor den findes, vides ikke, men Ione er i gang med at prøve at opspore den i USA. Den er dog på et tidspunkt blevet oversat til amerikansk, og denne oversættelse er jeg i besiddelse af. Den beskriver turen fra dag til dag, hvem der blev født, gift, og døde. Og hvor forfærdeligt der var ombord, hvor der ikke var mad og drikke nok til alle, og på grund af de dårlige hygiejniske forhold ombord døde mange af dysenteri.

Finder Ione ikke dagbogen på dansk, oversætter jeg den amerikanske udgave til dansk, og så må jeg se, hvad der videre skal ske. Foreløbig skal jeg have skrevet hele historien om Peter, som er ret så spændende. Han har heldigvis fortalt til børn og børnebørn, som så har skrevet ned.

Det ene billede viser Peter med sin kone Mary og de seks ældste børn, ca. 1888. Det andet billede viser slægten fra Peter til Ione.

NYT FRA FORENINGERNE

LEJRE HISTORISKE FORENING

Formand: Karl Frandsen, Hvalsøvej 23, Osager, 4320 Lejre, *tlf.* 46497483,
E-mail: karlfrandsen@dlgmail.dk
Hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk

Natur- og miljøklagenævnet har afsagt midlertidig kendelse om fredningen af Ledreborg Allé.

Heri slås det fast, at grænserne i fredningskendelsen er godkendt. Det vil sige, at arealet mellem alléen og motorvejen fra Lindenborgvej i øst til Ravnshøjvej i vest samt en 400 meter bred zone på den anden side af alléen er fredet. Dermed kan der ikke graves grus i det fredede område. Erstatningsspørgsmålet til lodsejerne er ikke afgjort endnu. Desuden er hele gården Fredshøj i Gammel Lejre fredet. Dermed er der sammenhæng mellem fredningerne i Lejre og Ledreborg samt fredningerne omkring Lindholm.

En af de sidste dage i august blev Tom Christensens bog " Lejre bag myten - de arkæologiske udgravninger" lanceret på Lejre Museum. En bog på knap 500 sider, hvor Tom, der har været med i alle de arkæologiske udgravninger de sidste 25 år, gør status om Lejreegnens historie. Det kan nu slås fast, at Lejreegnen har været en betydelig kongemagt fra år 500 til år 900. Selv den højeste ekspertise inden for området har blåstemplet dette. Vi kan bare tilføje: "*Det er jo det, vi altid har sagt*"

De mange fund på stedet, mere end tusind, herunder blandt andet Odin figuren og de mange haller og skibssætninger, vidner om et mægtigt magtcentrum i den periode. Man kan drage sandheden af sagnene i tvivl, men essensen i dem kan der ikke rokkes ved. Skjoldungerne har virkelig været her.

Nationalparken Skjoldungernes Land har nu fået en bestyrelse. En leder af sekretariatet er ansat, og der søges nu om 3 medarbejdere til sekretariatet. Nu skal holdet i arbejdstøjet, formulere nogle arbejdsopgaver og finde deres plads i området.

Hvis man har gode idéer til, hvad de skal arbejde med, er man velkommen til at henvende sig til sekretariatet eller til vores forening, så skal vi sende det videre.

Så er lokalarkiverne lagt sammen til ét, som er i Hvalsø. Vi protesterede, men fik ikke noget ud af det. Vores argument var blandt andet, at det vil koste frivillige hænder, og de koster jo ikke noget. Lad os håbe, at det kommer til at køre.

Den berømte Odinfigur af sølv fra Lejre
Foto Ole Malling

Kommende arrangementer

Den 11. november i Felix klokken 19.00.

Tom Christensen kommer og fortæller om sin nyeste bog: **Lejre bag myten.** Her vil han samle al den viden, som de sidste 25 års udgravninger og detektorfund har givet os, og sammenholde det med de historiske fortællinger.

Generalforsamling.

Vi har vi fastlagt vores generalforsamling til den **3. marts 2016.**

En del læsere af dette blad vil sandsynligvis være medlemmer af flere af foreningerne og vil derfor modtage mere end ét eksemplar af bladet.

Det er meget kompliceret administrativt at ændre på dette forhold.

I stedet opfordrer redaktionsudvalget til, at man forærer de ekstra kopier til venner og bekendte.

Det kan være med til at stimulere interessen for vores lokalhistorie.

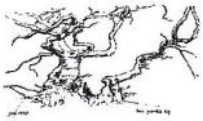

EGNSHISTORISK FORENING FOR HVALSØ

Formand: Bent Gottfredsen, *tlf.* 46492663, *E.mail:* kbgottfredsen@gmail.com
Hjemmeside: www.egnshistoriskforening-hvalsø.dk

SAVE-registrering af bevaringsværdierne i Hvalsø.

Debatten omkring Hvalsøs fremtid – herunder Søarkade eller ikke Søarkade - medførte efter ønske fra bl. a. EHF et kommunalt tilsagn om en professionel registrering af bevaringsværdierne i dele af Hvalsø by. Dette skete som en del af projektet Vores Hvalsø.

Denne er nu udført af Center for Bygningsbevaring.

Registreringen omfatter groft formuleret Hovedgaden fra og med rundkørsel til rundkørsel samt dele af Gl. Ringstedvej og Jernbanevej.

Registreringens afgrænsning er ikke et udtryk for, hvor der er bevaringsværdige bygninger, men for, hvor langt bevillingen rakte.

I alt er registreret 59 bygninger.

Der er tale om et meget flot, gennemarbejdet og grundigt stykke arbejde, der fortjener megen ros.

Bygningerne er registrerede ud fra fem faste kriterier: Arkitektonisk værdi, kulturhistorisk værdi, miljømæssig værdi, originalitetsværdi og tilstand.

For alle bygningerne er angivet en række detaljerede anbefalinger til istandsættelser.

EHF har været behjælpelig med at fremskaffe faglige oplysninger.

Bygningerne er tildelt karakterer fra 1 til 9. 1 er den bedste.

Mange kommuner vælger i lokalplanerne at udpege bygninger med karaktererne 1 til 4 som bevaringsværdige.

Bedømmelserne.

Karakteren 1 ville kirken have fået, hvis den havde indgået i registreringen.

Karakteren 2 er tildelt: Hotellet, Gammel Lægebolig, apoteket og stationen.

Karakteren 3 er tildelt: Gl. Ringstedvej 4, Gl. Ringstedvej 6, Holbækvej 2, Hovedgaden 29-29B, Jernbanevej 3, Jernbanevej 6, Jernbanevej 6A, Jernbanevej 8, Solvænget 3 og Præstegården.

Karakteren 4 er tildelt: Mejeriet Sølyst, Hovedgaden 15, Hovedgaden 19, Hovedgaden 28, Hovedgaden 46 og den gamle købmandsgård Hovedgaden 62 (nu Røde Kors).

Hovedgadeden 28 Hvidsø. Byfornyelse eller hærværk? Foto Ole Malling

Hermed er 21 bygninger bevaringsværdige. Nuværende lokalplan udpeger fire.

De fleste af de øvrige bygninger ligger på værdierne 5 til 6 - middel bevaringsværdi.

Her er det værd at bemærke, at der næsten konsekvent er tilføjet et: Kan opgraderes.

Dette skyldes bygningernes generelt dårlige eller forkerte vedligehold. Mindre bekostelige tiltag såsom reparationer og indsættelse af passende døre og vinduer vil ofte være tilstrækkeligt til opgradering.

Det er vort håb, at registreringen vil komme til at indgå i en kommende ny samlet lokalplan for Hvalsø bymidte.

Registreringerne har ikke i sig selv nogen bindende virkning.

Fra foreningens side er vi dybt bekymrede for Hovedgaden 28 – Hvidsø, som "*Søarkaden*" har opkøbt til nedrivning. Bygningen er klart bevaringsværdig, og den ville, hvis den havde ligget i en af nabokommunerne for længst være blevet erklæret som sådan og pålagt nedrivningsforbud.

Vi appellerer til, at man lader huset stå og i stedet anvender det som et miljøskabende islæt i projektet, hvis det gennemføres. Dette ville fjerne megen modstand mod Søarkaden.

Se hele registreringen på hjemmesiden

Kirkerne 100 år i selveje

Overalt i landet fejrer menighedsrådene i disse år 100-års jubilæer for kirkernes overgang til selveje.

Hvem ejede da kirkerne førhen?

I første omgang ejedes kirkerne naturligvis af de herremænd, der byggede dem engang i middelalderen.

Senere kom mange af dem i direkte kirkeligt eje som gaver til *"kirken"* i den katolske tid.

Ved reformationen i 1536 konfiskeredes/nationaliseredes kirkens ejendomme af kongemagten, og herfra kom ejendommene i form af godser til private ejere - og hermed også kirkerne.

I 1901 kom systemskiftet. Nu skulle der gøres op med godsejervældet.

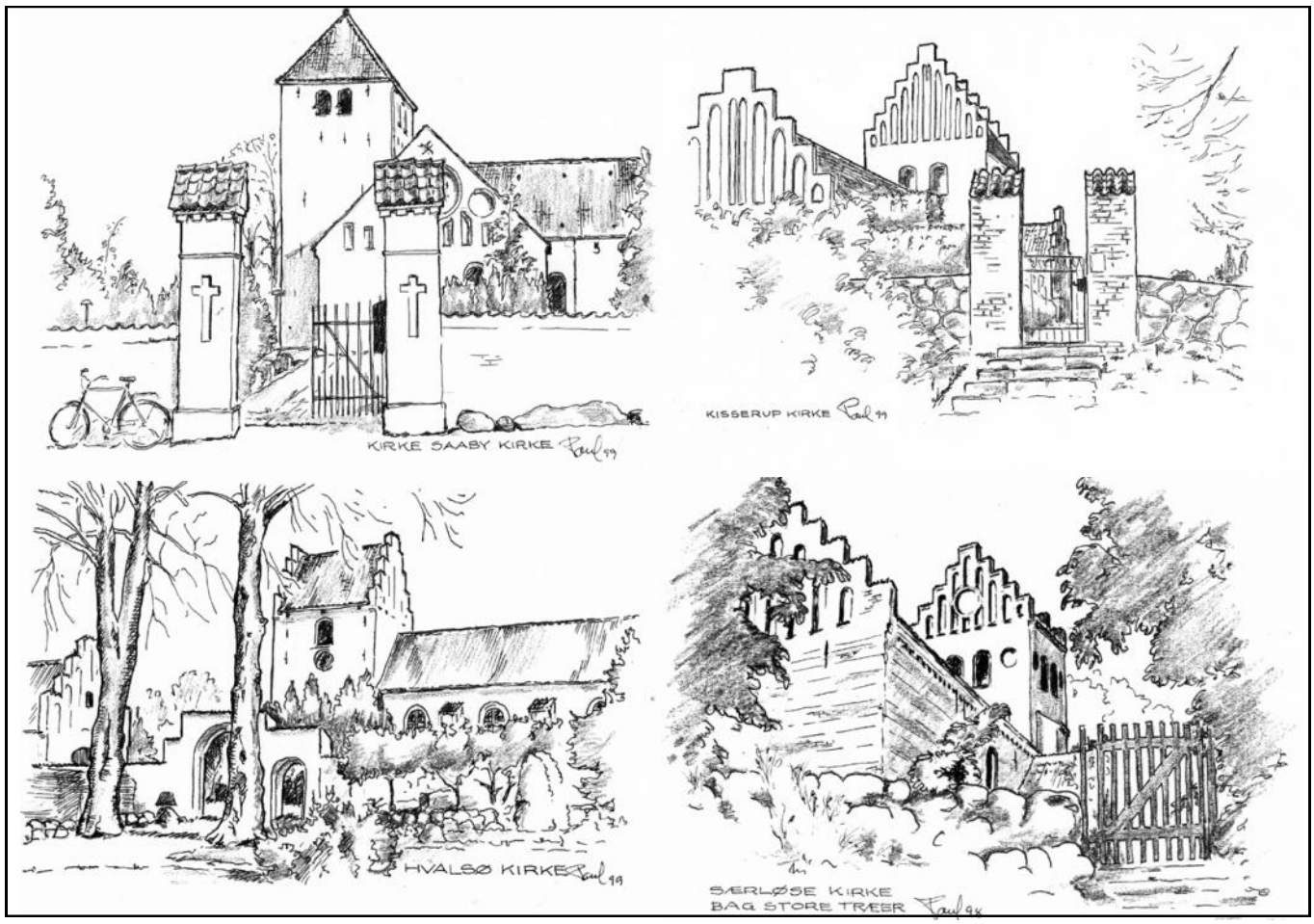

Saaby Kirke overgik til selveje den 1. maj 1914, Kisserup den 3. oktober 1924 fra Ledreborg, Hvalsø den 1. januar 1910 fra Baroniet Zeuthen (Tølløsegård), og Særløse den 1. januar 1911 fra Ledreborg. Ill. Poul Holst Jespersen

Det kom også til at gælde på det kirkelige område.

Med Lov om Menighedsråd i 1903 - med den første kvindelige valgret - og revisionen af samme lov i 1912 skabtes grundlaget for at lade kirkernes vedligehold og administration overgå fra godsejerne til menighederne.

Med Tiendeloven af 1908 var det allerede bestemt, hvordan det skulle gøres.

Menigheden skulle yde godsejeren 25 års kirketiende som kompensation for overgangen til selveje.

Beløbet blev dog fordelt mellem stat og menighed i nævnte rækkefølge i forholdet 7 til 18.

Lokalt blev der hvert sted foretaget en uvildig gennemgang af kirkernes tilstand.

Var denne mangelfuld, hvad den ofte var, blev der trukket et beløb fra godsejerens kompensation til afhjælpning heraf.

F. eks. opgjordes Åstrups kompensation for Såby Kirkes overgang til selveje til 90 000 kr. Herfra blev dog trukket 21 000 kr. Dette svarer til seks års mangelfuldt vedligehold.

Genforeningseg og –sten i Kisserup

Grundlovsegen i Kisserup

Ved grundloven af 5. juni 1915 fik kvinderne valgret. Nu er det 100 år siden.

I den anledning blev der mange steder i landet rejst mindestene og ikke mindst plantet egetræer.

Her på egnen plantede *"de unge"* en eg, som de havde hentet i skoven, i Kisserup under megen festivitas.

Traps Danmark omtaler både en grundlovseg og en genforeningseg i Kisserup.

Det er det samme træ.

Forklaringen er den beskedne cementsten, der står under træet. Den bærer indskriften G F og årstallet 1921.

Stenen blev til anledningen støbt af gårdejer Diks Petersen på Hjortemarksgården.

Genbrug er en god ting!

Desværre har egen det ikke godt.

Afholdte arrangementer

På **Lejre Kulturdage** arrangerede de tre historiske foreninger traditionen tro busture rundt i kommunen. Guider var Karl Frandsen, Karl-Johan Rubæk og Bent Gottfredsen.

Valborg aften på Tadre Mølle

Trods dårligt vejr afholdtes arrangementet på traditionel vis med rejsning af majstang, sang og dans, heks og gårdbo, mad og drikke. Se billeder på

hjemmesiden under billedgalleri.

Aftentur til Ejby Ådal

Vi hørte sagnet om Troldbykællingen og beretningen om Madsens stene. Se flere billeder på hjemmesiden.

Marie Hansens 113-års fødselsdag på Tadre Mølle

Se under Tadre Mølles Venner

Udflugt til Kalundborg og Røsnæs

Vi kom langt omkring i Kalundborgs historie med vores glimrende guide.

Kommende arrangementer

Guidet rundvisning på Roskilde Museum lørdag den 31. oktober kl. 14.00-16.00.

Tilmelding til Ole Knudsen
ole@gundested-camping.dk
Pris for ikke-medlemmer 50 kr.
Vi mødes ved indgangen til museet, Sankt Ols Stræde 3, Roskilde.

Foredrag i november

Foredraget er ikke helt planlagt endnu. Det vil blive annonceret på vores hjemmeside.

Generalforsamling

Foreningens generalforsamling afholdes **mandag den 22. februar 2016 på Gundestedgård.**
Vi starter kl.18.30 med fællesspisning. Pris 60 kr. Generalforsamlingen starter kl 19.30.
Vi håber at finde et emne at afslutte aftenen med.

Ekskursion til Kisserup og Særløse kirker

Sagn og myter fører os denne gang til Kisserup og Særløse kirker, som vi vil studere nærmere på en tur til foråret.

BRAMSNÆS LOKALHISTORISKE FORENING

Formand: Bjarne Holm, *E-mail:* jeanbjarne@holm.mail.dk
http://www.bramsnaeslokalhistorie.dk

Det har været en rimelig travl sommer i Bramsnæs Lokalhistoriske forening. Normalt ånder vi lettet op ved sommerferiens begyndelse, for så går så godt som alt i bero, og vi kan slappe af, ingen møder eller arrangementer. Men ikke i år. Vores elskede arkiv i Sæby skulle lukkes, og det startede allerede i uge 29 med det første møde med planlægningen af flytningen af arkivets indhold til Hvalsø og til Kirke Hyllinge Bibliotek. I uge 31 startede vi så flytningen og sorteringen af arkivet. Det var med nogen sorg og en del nostagi, at vi bar ud, enten i container (suk) eller på trailer, som vi brugte til at køre vores ting til Kirke Hyllinge. Her har vi fået et udmærket rum til vores ting, boghandel med alle vores pjecer og bøger, udstillingsmateriale, plancher, malerier og meget andet. Det bliver trangt - og måske endnu mere, da vi har fået at vide, at vi alligevel ikke kan være der grundet pladsmangel på arkivet i Hvalsø. Så flere opgaver står foran os i skrivende stund, da vi endnu ikke er færdige med at tømme arkivet i Sæby. Der henstår stadig meget, som har vores interesse. Men det må vi løse, når vi i slutningen af september skal lukke arkivet helt ned. Det skal være helt lukket i uge 40. Så det er travle, men lidt vemodige tider.

Men ellers startede vi det nye år i Lethrica med nogle rigtig gode udflugter. Først d.19 april til mosede fort som var et kystbatteri i Københavns befæstning, og som i dag er museum. Vi fik en rigtig god guidet tur rundt i fortet og fik en masse at vide både om fortet og om tiden under 1 verdenskrig.

Den 9 maj var vi på lokal rundtur til nogle af de mange dysser og jættestuer i vores eget område. Turleder var Thomas Bruun fra vores egen bestyrelse, og hvad han ved om det område er meget imponerende. Det var en dejlig tur en skøn forårsmorgen, og vi kom hjem både trætte og meget veloplyste.

En tidlig morgen den 11. juli stod 14 mennesker og spejdede ud over vandet

efter HJV Askø, som er en hjemmeværnskutter på 90 tons med besætning på 10 mand og bygget på Ærø i 2006. Den skulle vi på tur med. Det blev en af de store oplevelser for alle de deltagende, tror jeg nok. Turen varede 2 timer. Vi fik set Holbæk fjord, inderbredningen af Isefjorden med tur fra Orø ned til Munkholmbroen. Vi var inde og vende i Bramsnæsvig ved Nagelsrende. Askø skulle bruge en vanddybde på 4 meter, så det blev der, vi vendte og sejlede tilbage til Holbæk. Undervejs fik vi kaffe og blødt brød og fandt rigtig godt sammen med besætningen, der viste os rundt på båden, som imponerer, når man kommer ombord. Stor tak til besætningen på Askø.

P:S: Vi får måske lov igen til næste år.

I august fik vi måske brugt arkivet for sidste gang, da vi skulle lave en udstilling om Ejby i anledning af Ejby bylaugs 80 års jubilæum. Det var dejligt, at det topografiske materiale stadig var i Sæby, så vi kunne bruge arkivet til lige præcis det, det var beregnet på, nemlig at vise lokalhistorien i lokalområdet. Jeg mener, vi fik lavet en rigtig pæn plancheudstilling med billeder fra Ejby gennem tiderne, og det blev også et rigtig pænt tilløbsstykke. Samtalen gik livligt om gamle huse og skolekammerater fra en svunden tid. I øjeblikket står udstillingen på Grønnehave og kan beses der.

Vi i Bramsnæs Lokalhistoriske forening takker alle for opbakningen i denne forandringens tid og glæder os til at se både medlemmer og andre interesserede i Kirke Hyllinge og til vores kommende arrangementer.

Bjarne Holm

Kommende arrangementer

Byvandring i Kirke Hyllinge Lørdag den 24. oktober 2015 kl. 14.00 – 16.00.

Mød op på biblioteket i Kirke Hyllinge og få en guidet tur med en af de "indfødte" - Ellen Skjoldager Andersen - som vil fortælle om Kirke Hyllinge i fortid og nutid. Turen sluttes med kaffe og en hyggelig snak.
Pris: 20 kr. pr. person.

Foredrag om "Madsens stene" Tirsdag den 3. november 2015 kl. 19.30 på Biblioteket i Kirke Hyllinge.

Geolog Niels Schrøder fra RUC vil fortælle den spændende historie om

amatørforskeren Erik Madsen, der i Ejby Ådal mente at have fundet bevis på, at der havde levet neandertalere i Danmark, da han her havde fundet flintestykker – måske de såkaldte håndkiler - som fortidsmenneskene kan have brugt som redskaber.
Pris: 20 kr. pr. person.

Generalforsamling Onsdag den 24. februar 2016 kl. 19.30 i Ejby Forsamlingshus.
Indkaldelse udsendes i januar 2016.

Rundvisning på Politimuseet Lørdag den 30. april 2016 kl. 13 – 15.
Kom og få et spændende indblik i forskellige facetter af politiets arbejde.
Sted: Politimuseet, Fælledvej 20, 2200 KBH N.
Deltagerantal: max 25. Pris: 50 kr. pr. person.

Tilmelding senest den 17. april 2016 på mail blf.bramsnaes@live.dk eller på telefon til Irene på 59 65 92 47.

ARRANGEMENTER PÅ TADRE MØLLE OG LEJRE MUSEUM

Tadre Mølle:

1800-tals bageværksted
14. og 15. oktober, kl. 12-16

Uldværksted
16. oktober, kl. 12-16

Træværksted
17. og 18. oktober, kl. 12-16

Jul på Tadre Mølle
6. december, kl. 10-16

Lejre Museum:

Vintersolhvervs-arrangement
21. december

Se mere information på www.roskildemuseum.dk

LEJRE MUSEUMSFORENING

Formand: Philippe Bourbon, E-mail: philippebourbonparme@gmail.com

De kommende udstillinger på Lejre Museum

Som alle nok er bekendt med, har Lejre Museum været lukket siden årsskiftet. Dette skyldes, at museet er i gang med at opbygge nye permanente udstillinger, som skal formidle Lejres oldtidshistorie og denne histories betydning for vores syn på og forståelse af rigshistorien. Hvad ved vi egentlig om den sagnomspundne fortid i Gl. Lejre? Hvad siger de arkæologiske fund, de skriftlige kilder – og de kendte myter og sagn? Det er de spørgsmål, som vil blive taget op i udstillingen, og som gerne skulle få de besøgende, uanset om det er de yngste skolebørn, den garvede lokalhistoriske entusiast eller den nysgerrige turist, til at undres, overraskes, reflektere eller blot nyde.

En meget stor del af museets medarbejdere er engageret i opgaverne. Der skal tænkes tanker om, hvad essensen i historien er, hvorfor den er vigtig at fortælle – og ikke mindst, hvordan dette skal gøres for de mange forskellige typer af gæster, som kan forventes at besøge museet. Derudover skal det formidles i tekster, lyd, lys, film og rummelig oplevelse.

Til dette har museet entreret med design-firmaet *"Dear Brand"*, som i tæt parløb med de ansatte omsætter de store tanker og luftige ideer til noget materielt, som fungerer i de rum, der udgør udstillinger. Det er en proces, som er meget givende, men også en proces, der tager tid; møder, lange snakke og inspiration fra ind- og udland. Ud over udstillingens indhold ombygges flere af lokalerne, så der kan skabes et flow, der vil give gæsterne mulighed for at fokusere på den fortælling, de står overfor, og vil give museet mulighed for at udstille de velkendte danefæ, der er fundet i området.

Fra bygningsombygningen

Den nye indgang, som er blevet flyttet til det gamle særudstillingslokale

Guldfund, smykker – og ikke mindst Odin fra Lejre bliver en væsentlig del af udstillingerne. Dette kræver ikke blot grunding konservering, men også et meget højt sikringsniveau, både i de enkelte montrer, i alarmsystemerne og bygningerne. Arbejdet sker i tæt dialog med Nationalmuseet, som er dem, der stiller de endelige krav til den sikkerhed, som vi skal leve op til for at kunne udstille netop disse genstande.

Ud over selve udstillingsopbygningen udvikles der parallelt nye undervisningsforløb, omvisninger og aktiviteter, der vil matche udstillingerne og Lejre Museums profil, så besøgende vil kunne få nye oplevelser ved genbesøg. Der bygges også en ny butik, så der vil blive mulighed for at købe spændende smykker, bøger, plakater, postkort, værtindegaver m.v. - ja, alt hvad man kan forvente af en museumsbutik i dag.

Og oven i det er vi i gang med ny hjemmeside, nye skilte, foldere m.v. samt det digitale projekt *"Museet i lommen"*, som giver mulighed for også at få formidlingen ude i landskabet, hvis blot man har en smartphone med.

Selv om det stadig ikke rigtig kan ses udefra, er der høj aktivitet på alle områder, og vi forventer at kunne byde velkommen til en helt ny formidling af Lejres fortid i januar 2016. Dette er en smule forsinket i forhold til den oprindelige plan, men som ovenstående viser, så kræver et sådant projekt timing og koordinering af en meget bred vifte af opgaver med mange forskellige faggrupper involveret, - og den slags tager nu engang sin tid. Til gengæld er vi helt sikre på, at vi får en fantastisk udstilling, som kan ses igen og igen af lokale og turister, store som små.

Iben Bækkelund Jagd

Vicedirektør, ROMU

TADRE MØLLES VENNER

Formand: Bendt Olsen, E-mail: tadremoellesvenner@gmail.com
Hjemmeside: www.tadremoellesvenner.dk

Siden sidst på Tadre Mølle

Generalforsamling

Tirsdag den 31. marts afholdt TMV generalforsamling.

Grundet alvorlig sygdom i bestyrelsen efter årsskiftet vedtog generalforsamlingen, at en udvidelse af bestyrelsen var rimelig.

Bestyrelsesmedlem Bendt Olsen valgtes til formand og Connie Olsen til kasserer. Suppleant Bente Söderberg valgtes til bestyrelsen sammen med Bent Brun Larsen, Ulla Sønderskov og Svend-Erik Ravn.

Jørgen Søndergaard valgtes som 1. suppleant og Ib Læsøe Olsen som 2. suppleant.

Efterfølgende konstituerede bestyrelsen sig med Bent Brun Larsen som næstformand, og Karin Gottfredsen fortsætter som sekretær.

Påske

Som vanlig startede Tadre Mølle efter vinteren med åben café, og Lejre Museum stod for forskellige aktiviteter i løbet af påskeugen med bagedag, uldkoner og "ægge-skæg".

Anne Grethes påskedyr

Mange lagde vejen forbi og fik gode oplevelser med hjem.

Valborgaften

En dejlig men lidt kold aften, som er beskrevet under Egnshistorisk Forening.

Sommeraktiviteter

På trods af kølige dage holdt Tadre Mølles Venner møllen kørende i samtlige weekender i maj, juni og august – hele juli var der åbent hver dag. Museet havde aktivitetsdage med flintsmeden, rebslageren og bageren.

Åben Mølledag var rimeligt besøgt, og Kildemarkedet var - med de spændende markedsboder - vel besøgt. Der var udvidet cafévirksomhed i Maries Hus og have med flot hjemmesmurt smørrebrød.

Som altid er møllevennerne særdeles

aktive og servicerende ved alle arrangementer.

Generelt

Det er en fornøjelse at træde ind i Tadre Mølles univers.

Man passerer gennem "urtehaven" med diverse spændende urter i nye plantekasser, langs den nyplantede frugthave, den altid smukt holdte køkkenhave med tætte velklippede lavendelhække på den ene side.

På den anden side græsser en lille flok økologiske kvier, og foran Maries Hus tager "møllehaven" sig smukt ud med det lange rosenbed, stauder, det restaurerede "lindelysthus" og pyntelige græsplæne.

De frivillige, der arbejder med udendørsarealerne gør en ære i, at alt er perfekt og velpasset.

Det store møllehjul synger på sidste vers, og kun ved hjælp af de dygtige frivillige håndværkeres indgriben har hjulet kørt i sommerperioden – med forsigtighed.

Den nye frugthave

Den blå stue

Der skal søges fonde til en total udskiftning af møllehjulet snarest.

I Maries Hus er håndværkerne nået langt. "Den blå stue" er nu forsynet med nyt plankegulv, smukt malede blå træpaneler og velindpasset retro-tapet i hvidt/blåt. Nu døbt til "MARIES CAFÉ". Håbet er, at lokalet kan tages i brug til julemarkedet.

"Gårdstuen" har fået nyt loft, og gulv og vægge får samme behandling som i "Blå stue".

Det er fantastisk at følge det fremadskridende håndværksarbejde.

Kom selv og se!

Måske kunne flere føle sig inspirerede til at medvirke med istandsættelse/vedligehold, café-vagter og mølleri.

I løbet af næste sæson håber vi, at møllens hjemmeside bliver fuldt opdateret.

”Maries fødselsdag” – 113 år

Fredag den 14. august fejrede Møllevenner og Egnshistorisk Forening igen dagen i fællesskab.

Her var vi så heldige, at visesanger Erik Grip havde tid, lyst og lejlighed til at gentage sidste års succes. Det blev igen en dejlig oplevelse for dem, der var her sidste år, og ikke mindst for dem, der dengang måtte gå forgæves.

Der var fuldt ”hus”, og i det dejligste sommervejr blev der sunget fællessange, fortalt anekdoter om Marie, og man nød troubadourens medrivende optræden og det fantastiske opbud af fødselsdagstraktement i form af boller, kringle, lagkage og kaffe.

I pausen var der ”fødselsdags-bowle” - som Marie ville have syntes om.

Igen var de mange frivillige i gang flere dage forud med planlægning af arrangementet: opbygning af scene, blomsterarrangementer, bagning og lagkageproduktion.

Frivilligt engagement og arbejdskraft kan ikke prises nok! Tak for godt samarbejde og højt humør!

Erik Grip synger ved Maries fødselsdagsfest

(flere fotos på EHFs hjemmeside)

Kommende arrangementer

Aktivitet i skolernes efterårsferie omtales i dagspressen og på museets hjemmeside.

Tadre Mølles Venners JULEMARKED finder sted søndag den 6. december.

(se TMVs hjemmeside, annonce og plakater)

Det gør kommunikation og kontakt nemmere for alle, hvis det kan ske via mail!
Det vil blive proceduren fremover. Er det ikke muligt, så gør venligst opmærksom herpå.
Det vil være dejligt, om de medlemmer, der endnu ikke har indgivet mailadresse, vil gøre det snarest – på forhånd TAK.
Heller ikke alle tilmeldte har indbetalt kontingent for sæsonen. Det kan skyldes forglemmelse eller måske ønske om at slippe foreningen TADRE MØLLESVENNER.
Det vil under alle omstændigheder være dejligt, hvis der meldes klart ud – selvfølgelig helst ved fortsat medlemskab og betaling.
Det sker via mail: tadremoellesvenner@gmail.com (bemærk ændringen til sidst).

LIDT MOLINOLOGI

Af Bent Gottfredsen

Møllen går, møllen går,
møllen går i stykker.
Lad den gå, lad den gå,
lad den gå i stykker.

Således lyder en gammel børnesang. Sandheden i den kender vi til fulde på Tadre Mølle.

Molinologi er den internationale betegnelse for videnskaben om møller. Ingeniør Anders Jespersen, der var formand for Nationalmuseets Mølleudvalg og mange danske møllers redningsmand – herunder også Tadre Mølle – lagde stor vægt på betegnelsen. For undertegnede tog det lidt tid at lære at udtale ordet korrekt, men Anders rettede gerne!

Vandmøllernes oprindelse går årtusinder tilbage til egnene øst for middelhavet. Herfra er de antageligt kommet fra Østasien.

Vandmøller kendes fra Grækenland 300 år før vor tidsregning. Vi ved ikke, hvor avancerede de var – om de havde gear, men de blev betragtet som et stort fremskridt. I år -85 skriver således digteren Antipater i Tessalonika:

Hold inde med Jert endeløse slid,
I kvinder ved møllestenene.
Sov blot videre,
når hanen bebuder dagens komme.
For Demeter har sat nymferne
til at udføre Jeres hænders arbejde,
og de danser hen over hjulet
og drejer dets aksel,
som med sine egers runddans
drejer de tunge skrigende møllestene.

Demeter var gudinde for bl. a. kornet.

Den kendte romerske arkitekt Vitruvius beskriver i år 30 en vandmølle, så der er noget at komme efter for en bygherre. Romerske ingeniører havde

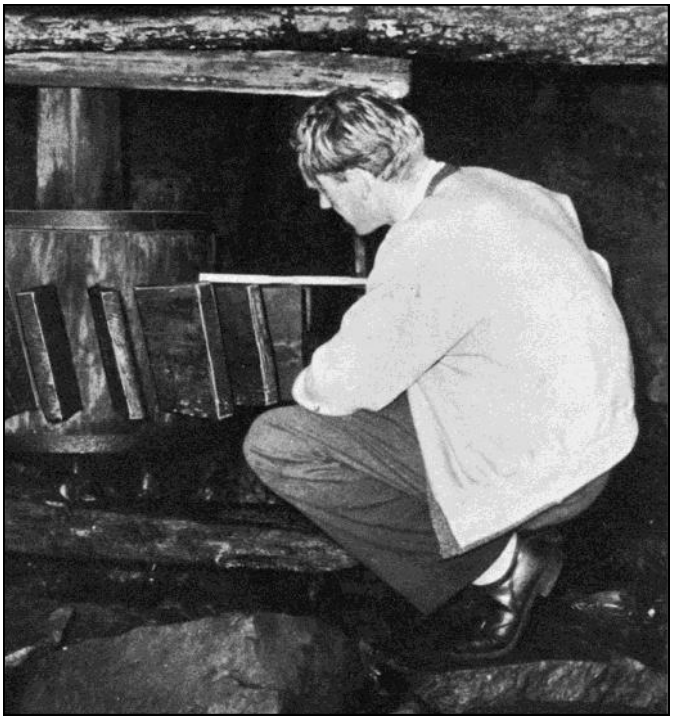

Anders Jespersen

på dette tidspunkt udviklet avancerede mølletyper med gear.

I almindelighed angives det, at vandmøllerne kommer til Danmark før år 1000.

Ved en udgravning i Jylland af en gammel mølle er der fundet træ, der dendrokronologisk kan dateres til år 856.

Anders Jespersen tolker et udgravningsresultat i Vendsyssel fra omkring år 0 til at stamme fra et mølleanlæg.

I 1130`erne omtales møller første gang i skriftlige kilder. I Jyske Lov fra 1241 omtales, hvordan man får tilladelse til at bygge en mølle.

Bent Gottfredsen

Marie Kofoed

-en tilføjelse

Der er ikke noget så rart for en forfatter som at vide sig læst.

På Tadre Mølle roste en af de flittige frivillige - Elise Rasmussen – min artikel om etatsrådinden.

Samtidig oplyste hun mig om, at hun boede på den skole i Tingerup, som Marie Kofoed havde ladet bygge.

Det undrede mig lidt, for jeg kendte godt den gamle røde skole i byen, og den var bestemt ikke gammel nok.

Nej, Marie Kofoeds skole var da hvid og fra 1815, men der var blevet bygget en stor vinkel på til lærerbolig ca. 100 år senere, så den så noget anderledes ud nu, men mindepladen var der da stadig.

Bent Gottfredsen

NYT FRA
DEN SELVEJENDE INSTITUTION TADRE MØLLE

Vi har haft Vedligeholdelsessyn ved den kongelige bygningsinspektør. Han opgjorde det samlede vedligehold på alle bygningerne over en 10-årig periode til 3,1 million. Hertil kommer "uforudsete udgifter" som f. eks. et nyt vandhjul og reparation af møllens indvendige dele.

Vi har 0,6 million i samme periode. Disse midler rækker til "det daglige" som trykspuling af omfangsdræn, rensning af kloakker, skæring af grøde i mølledammen, lapning af stråtag og udskiftning af pumper mm. Desuden rækker de til at betale de udgifter, der er til materialer, når møllevennerne hjælper os.

En stor del af de 3,1 million ligger naturligvis i stuehuset.

Den rådne pil fjernes

Hvis vi går ud fra, at det kan møllevennerne "sagtens klare", mangler vi alligevel én million i perioden.

Vedligeholdet på den fredede del af bygningerne - møllen og laden - der blev restaureret for 2,6 million i 2012, skal begynde næste år. Hertil skal alene bruges ½ million i planperioden, og her skal vi satse på professionelle håndværkere.

På den baggrund har DSI-TM ansøgt kommunalbestyrelsen om at komme på "finansloven". Vi er lovet et svar inden udgangen af oktober.

På det mere jordnære plan har vi haft store problemer med dæmningen, der takket være mosegrisene var blevet meget utæt, så vandet fossede ud og trak op i bygningen. Det kunne vi afhjælpe ved at sænke vandstanden i mølledammen, men så tørlagde vi faunapassagen, hvilket er uacceptabelt for både Naturstyrelsen og Fiskerikontrollen. Dette førte til, at det gamle spøgelse med et omløbsstryg dukkede op igen.

I sidste øjeblik lykkedes det at få alle nødvendige tilladelser igennem både

hos Naturstyrelsen og Kulturstyrelsen. Herefter lavede vor lokale entreprenør Anders Post en mosegrisesikring til en pris, vi kunne betale. Det skete ved hjælp af nedgravede betonelementer. Desuden blev der lagt dræn ned bag den utætte spunsvæg.

Midt i juli havde møllen et meget uheldigt driftsstop på en uges tid på grund af knækkede kamme på gravhjulet. Det lykkedes møllevennerne ved en dygtig reparation at isætte nye kamme, rette gravhjulet op og hæve lejestenen.

Alligevel står vi til meget snart at skulle have udskiftet både vandhjul og gravhjul inklusive aksel. Dette kræver fondsstøtte, som vi går i gang med at søge.

Fine nye kamme

Desuden har møllevennerne spækket og kalket stald, lo og svinestald, tjæret og repareret døre og porte og givet soklerne flydende asfalt.

En stor tak til de frivillige. Vore midler havde ikke rakt til det.

Bent Gottfredsen

For hurtig kommunikation og for at spare jeres foreninger for penge, send venligst jeres mailadresser til:

Lejre: annilejre@email.dk

TMV: info@tadremoellesvenner.dk

Hvalsø: thsj@mail.tele.dk

LMF: vivianus@post.tele.dk

Bramsnæs: blf.bramsnaes@live.dk

Næste deadline for bidrag er 1. marts 2016.

Bidrag modtages gerne efter aftale med redaktionsudvalget.

BYGNINGSPRÆMIERING

Af Bent Gottfredsen

Den nye bygningspræmieringsordning i kommunalt regi er endelig kommet i gang.

De historiske foreninger er repræsenteret i bedømmelsesudvalget ved Bent Gottfredsen.

Kommunen indkaldte forslag fra borgerne. Der indkom i alt otte.

Heraf valgte udvalget at besigtige de fem.

Det var spejderhytterne oppe i træerne på Ryegård, Nørregård i Allerslev, et meget flot hønsehus i Torkilstrup, Hallisgård i Kornerup og den tidligere snedkerbolig og snedkerværksted i Vester Såby.

Det viste sig, at hverken spejderhytterne eller Nørregård var helt færdige.

Derfor blev forslagene ikke realitetsbehandlede. Hønsehuset roste vi meget.

Afgørelsen blev meget svær. Den stod så mellem den fredede Hallisgård, som var foreslået af Karl Frandsen fra Lejre Historiske Forening, og husene i Vester Såby, som er erklæret bevaringsværdige af kommunen i den bevarende lokalplan for landsbyen.

En afstemning i udvalget gav dødt løb. Efter megen debat endte det med at blive husene i Vester Såby.

Snedkerhuset i Vester Saaby

NYT FRA LEJRE ARKIVERNE

Bramsnæs Hvalsø Lejre

Hjemmeside: www.lejre.dk/arkiver

DET GÅR STÆRKT – DET HAR VÆRET ET TRAVLT ÅR

Af Bente Trane, Lejre Arkiverne

Arkivet er flyttet i Lejre og er flyttet til Hvalsø. Kasserne står på hylderne i kompaktreolerne i kælderen .

Nu er turen kommet til Sæby Arkiv – Der er bestilt ekstra flyttekasser, og vi har talt med Roskilde Museum angående de mange malerier, som er museets, fordi Sæby arkiv ikke altid har været et arkiv, men også et museum.

I skrivende stund vides ikke, hvor mange kasser der vil komme til Hvalsø, men der skal bestilles kasser, og i uge 39 vil tre ansatte knokle med at fylde arkivalier i dem.

Bramsnæs historiske Forening har været med i dele af planlægningen.

Når alle kasser står på hylderne – ja så skal de åbnes, og enkelte skal omregistreres, og det enkelte materiale skal lægges, således at det bliver nemt at finde og lægge på plads igen.

Men arkivet har ikke kun flyttet i år. Vi har haft et meget tæt samarbejde med biblioteket under projektet: Grundloven.

Vi har holdt foredrag, undervist udskolings elever, 4-5 - og børnehaveklasser i Børnekonventionen. Desuden har vi sat udstillinger op.

Den sidste hed *"What's important"*. Arkiv og Bibliotek havde et samarbejde med 8 syriske flygtninge. Der blev lavet et billede af hver person, og så fortalte de en lille historie om, hvad der er vigtigt for dem. Der har været et fantastisk samarbejde med Lejres flygtningevenner og de 8 syrere.

Desuden har Arkiv og Bibliotek et samarbejde med kirken, hvor vi én dag om måneden er værter for kvinder og børn fra Aunstrup. Her har vi fortalt om Grundloven, kvinders valgret og børnekonventionen. Efter det seriøse bliver der drukket kaffe/te – enkelte bliver oprettet som lånere.

Når de går derfra, har de fået lidt med i rejsekufferten – om demokrati – og om, at arkiv og bibliotek er "*læringscentre.*"

Lethrica

Lethrica er tidsskrift og medlemsblad for de historiske foreninger i Bramsnæs, Hvalsø og Lejre samt Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner. Arkiverne og museerne tilbydes en fast rubrik.

Lethrica betyder "Noget om Lejre", og bladet er en sammenlægning af Lejre Historiske Forenings blad Lethrica og Nyt fra Egnshistorisk Forening i Hvalsø.

Forsendelse: Lethrica tilsendes medlemmerne af de tre historiske foreninger, Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner samt lokalarkiverne. Ved ***manglende levering*** rettes henvendelse til de respektive foreninger:

LHF: Anni Larsen,
tlf. 46480725,
annilejre@email.dk
EHF: Ole Theill Knudsen,
Tlf. 22808664
ole@gundested-camping.dk
BLF: Bjarne Holm
jeanbjarne@holm.mail.dk
LM: Philippe Bourbon
philippebourbonparme@gmail.com
TMV: Karsten Druedahl
info@tadremoellesvenner.dk

Redaktionsudvalg:
Karl Frandsen, Bent Gottfredsen, Bjarne Holm, Hans Jørgen Lych Larsen, Karin Gottfredsen

Redaktion og layout:
Thyra Johannesen
thsj@mail.tele.dk

FORENINGERNES KOMMENDE ARRANGEMENTER

Til en eventuel label

Lørdag den 24. oktober 2015 kl. 14.00 – 16.00
Byvandring i Kirke Hyllinge (BLF)

Lørdag den 31. oktober kl. 14.00-16.00
Guidet rundvisning på Roskilde Museum (EHF)

Tirsdag den 3. november kl. 19.30 på Kirke Hyllinge bibliotek
Foredrag om "Madsens stene" (BLF)

Onsdag den 11. november klokken 19.00 i Felix
Tom Christensen: Lejre bag myten (LHF)

November
Foredrag (EHF)

Mandag den 22. februar 2016 kl. 18.30 på Gundestedgård
Generalforsamling (EHF)

Onsdag den 24. februar 2016 kl. 19.30 i Ejby Forsamlingshus
Generalforsamling (BLF)

3. marts 2016
Generalforsamling (LHF)

Forår 2016
Ekskursion til Særløse og Kisserup kirker (EHF)

Lørdag den 30. april 2016 kl. 13 – 15
Rundvisning på Politimuseet (BLF)